

С.Ф. Легенчук, д.е.н., проф.

І.Р. Поліщук, к.е.н., доц.

Державний університет «Житомирська політехніка»

Резервний капітал як інструмент мінімізації ризиків у системі стратегічного управління: обліковий аспект

Встановлено нормативно-правове регулювання бухгалтерського обліку формування та використання резервного капіталу. Уточнено законодавче регламентування мінімального розміру резервного капіталу для різних видів господарських товариств. Для акціонерних товариств, на відміну від інших видів господарських товариств, законодавством передбачена можливість зменшення мінімальних відрахувань (включно до 0 %) при досягненні резервного капіталу мінімального розміру.

Проведено статистичний аналіз структури власного капіталу за видами економічної діяльності. Встановлено, що з 15 видів економічної діяльності тільки за трьома (сільське, лісове та рибне господарство; освіта; надання інших послуг) спостерігається прибуткова діяльність. Для прибуткових видів економічної діяльності характерне домінування у структурі власного капіталу нерозподіленого прибутку або додаткового капіталу, причому резервний капітал займає незначну питому вагу.

Встановлено спільні риси та відмінності додаткового і резервного капіталу. Спільним є створення різноманітних фондів, джерелом яких є чистий прибуток. Відмінною рисою є можливість використання коштів. Додатковий капітал передбачає створення фонду на оновлення необоротних активів, мотивацію працівників тощо і використання коштів на ці потреби. На відміну від додаткового капіталу резервний капітал формується для ліквідації кризових моментів у діяльності підприємства, досягає певного розміру і може не використовуватися роками, бо має чітке призначення – покриття збитків, виплата дивідендів за привілейованими акціями і гарантії кредиторам при ліквідації підприємства.

Запропоновано методика бухгалтерського обліку резервного капіталу, яка дозволяє розмежувати мінімально визначений законодавством рівень і суму, що перевищує мінімальний розмір.

Ключові слова: резервний капітал; ризики; облікова політика; додатковий капітал; стратегічне управління.

Актуальність теми. Структура власного капіталу суб'єкта господарювання і домінування у ньому окремих складових свідчить не тільки про здійснення операцій з випуску та розміщення акцій власної емісії, рентабельність господарської діяльності, але і про результати застосування керівництвом інструментів облікової політики, одним із завдань якої є досягнення стратегічних цілей підприємства.

В Балансі (Звіті про фінансовий стан) ф. № 1 власний капітал представлений зареєстрованим (пайовим) капіталом, капіталом у дооцінках, емісійним доходом, накопиченими курсовими різницями, резервним капіталом, нерозподіленим прибутком (непокритим збитком), неоплаченим капіталом, вилученим капіталом, іншими резервами. Як мінімум у структурі власного капіталу має бути зареєстрований пайовий капітал та нерозподілені прибутки (непокриті збитки). Однак не слід недооцінювати роль капіталу в дооцінках при відображенні фактичної вартості необоротних активів із врахуванням фізичного і морального та індексу інфляції, а також резервного капіталу у виконанні майнових зобов'язань перед власниками корпоративних прав.

Для ефективного стратегічного управління структурою власних джерел засобів слід затвердити в Положенні про облікову політику порядок розподілу чистого прибутку, формування резервного капіталу, а також його поповнення в разі позитивних фінансових результатів і напрями використання.

Про фальсифікацію фінансової звітності, яка буде негативно впливати на стратегічні перспективи підприємства, може свідчити те, що зі зміною масштабів підприємства прибуток не змінюється або зміна валюти балансу не впливає на прибуток. Тому особливої уваги заслуговують операції, пов'язані з виникненням витрат і доходів майбутніх періодів, створенням резервів і переоцінкою активів підприємства [1].

Про незадовільний стан сучасних підходів до управління структурою власного капіталу свідчать статистичні дані Державної служби статистики України [8]. Найвищий рівень операційної рентабельності за січень–березень 2021 р. припадає на підприємства, що спеціалізуються на здійсненні операцій з нерухомим майном, і становить 39,8 %, оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів – 27,7 %, а інформація та телекомунікації – 21,6 %.

Також потребують уточнення нормативно-правове регулювання формування та використання резервного капіталу для підприємств за видами економічної діяльності, що не досягли додатного рівня рентабельності. Це дозволить оцінити правильність вибору методичного забезпечення обліку операцій зі складовими власного капіталу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, на які спираються автори. Питання нормативно-правового регулювання обліку формування та використання резервного капіталу досліджено в працях таких науковців, як: О.М. Грицино [3], Ю.В. Демська [4, 7], Л.В. Коваль [6], Л.М. Пилипенко [7], Т.В. Савчук, І.М. Негрич, С.А. Побігун [9], О.В. Стащук, М.В. Кучерук [10].

Стащук О.В., Кучерук М.В. вважають, що сьогодні законодавче регулювання порядку створення та визначення резервного капіталу досить умовно відображає суму необхідних резервів для покриття збитків та непередбачуваних витрат, оскільки не враховує ні внутрішніх, ні зовнішніх чинників. До внутрішніх факторів ми зараховуємо специфіку ведення діяльності підприємств різних масштабів, галузей економіки, форм власності тощо, а до зовнішніх – соціально-економічні умови, рівень розвитку зовнішньоекономічних зв'язків та ін. На рівні підприємств, як свідчить аналіз вітчизняної практики, капітал розподіляється згідно з потребами у фінансуванні конкретних проєктів, а не згідно зі стратегією довгострокового розвитку компанії [10, с. 245–246]. Автором акцентовано увагу на тому, що законодавче регламентування розміру резервного капіталу слід переглянути через невідповідність сучасним реаліям.

Савчук Т.В., Негрич І.М., Побігун С.А. зазначає, що наявність резервного капіталу підвищує фінансову стійкість підприємства, зменшує ймовірність банкрутства, підвищує платоспроможність. Наявність додаткового джерела фінансування додає впевненості кредиторам у тому, що підприємство виконає свої зобов'язання перед ними. Чим більша сума зарезервована, тим більшу суму збитків вона зможе покрити і тим більшу маневреність одержує керівництво підприємства. Резервний капітал є своєрідним запасом фінансової міцності підприємства. Разом з тим, необхідні подальші дослідження для визначення оптимальної величини резервного капіталу, оскільки існуючий підхід прив'язки у відсотковому співвідношенні до статутного капіталу є доволі суперечливим [9, с. 440]. Автором зауважено важливе значення резервного капіталу як запасу фінансової міцності, вона піддає сумніву законодавчо встановлене співвідношення між статутним і резервним капіталом.

Пилипенко Л.М., Демська Ю.В. визначають три підходи до оцінки резервів капіталу: 1) за приписами законодавства, 2) з урахуванням минулих подій і витрат; 3) відповідно до фінансової політики підприємства [7, с. 68]. Створення будь-яких резервів передбачає дотримання норм чинного законодавства, політики підприємства щодо розподілу грошових коштів, а також оцінку фінансового стану підприємства в динаміці.

Демська Ю.В. вважає, що основними ознаками резервів капіталу є: 1) резервна мета їх формування; 2) цільове призначення; 3) обов'язковість формування відповідно до законодавчо нормативних норм та облікової політики підприємства; 4) створення за рахунок витрат або чистого прибутку [4, с. 18].

Грицино О.М. зауважує, що тільки для акціонерних товариств законодавством передбачена можливість зменшення мінімальних відрахувань (включно до 0 %) при досягненні резервного капіталу мінімального розміру, інші господарські товариства позбавлені цього права. Отже, формування і використання РК акціонерними товариствами детальніше регламентується законодавством країни, ніж формування й використання резервного капіталу іншими видами господарських товариств [3, с. 126].

Коваль Л.В. вважає, що резервний капітал підприємства є його внутрішнім страховим фондом, що дозволяє вчасно активувати необхідну його частину та забезпечити стабільну діяльність підприємства. В зв'язку з цим доцільно поділяти субрахунки для обліку резервного капіталу за видами діяльності: 431 «Резервний капітал операційної діяльності», 432 «Резервний капітал фінансової діяльності» та 433 «Резервний капітал інвестиційної діяльності». Вирізнення окремих субрахунків за видами діяльності, на нашу думку, є доцільним, оскільки такий капітал передбачено на внутрішні цілі підприємства, що мають на меті забезпечення його стабільного розвитку шляхом самострахування та забезпечить дотримання принципу обачності. Внутрішній страховий резерв підприємства доцільно поповнювати щорічно не менше законодавчо встановленого рівня (5 % чистого прибутку підприємства після сплати податку на прибуток) до досягнення суми кошторису витрат підприємства на поточний рік [6]. Впровадження пропозицій автора дозволить створювати страхові резерви в розрізі видів діяльності підприємства і дозволить мінімізувати ризики при їх здійсненні.

Незважаючи на вагомий внесок науковців щодо розкриття формування резервного капіталу, обчислення його оптимального розміру для потреб підприємства, залишаються недостатньо вивченими питання напрямів використання та порядок дій у разі відсутності грошового забезпечення створеного резервного капіталу.

Метою статті є удосконалення обліку резервного капіталу, що сприятиме фінансовій стабільності та мінімізації ризиків господарської діяльності.

Викладення основного матеріалу. Кожна складова власного капіталу виконує свою функцію. Так зареєстрований капітал фіксує мінімально необхідний обсяг необоротних і оборотних засобів для

функціонування, додатковий капітал відображає приріст власних джерел формування активів, а резервний капітал мінімізує ризики діяльності.

У таблиці 1 наведено питому вагу зареєстрованого, додаткового та резервного капіталу у власному капіталі за 2017 р.

Таблиця 1

Статистичний аналіз структури власного капіталу
в розрізі прибуткових видів економічної діяльності за 2017 р.

№ з/п	Вид економічної діяльності	Питома вага у власному капіталі, %								
		зареєстрований капітал			додатковий капітал			резервний капітал		
		на 31.12.16	на 31.12.17	відхилення, п. с.	на 31.12.16	на 31.12.17	відхилення, п. с.	на 31.12.16	на 31.12.17	відхилення, п. с.
1	Сільське, лісове та рибне господарство	9,71	10,03	0,32	11,98	11,18	-0,80	6,72	6,57	-0,15
2	Фінансова та страхова діяльність	96,24	86,53	-9,71	19,20	16,38	-2,82	6,48	5,47	-1,01
3	Освіта	32,98	32,68	-0,3	40,93	38,91	-2,02	3,22	3,31	0,09
4	Надання інших видів послуг	45,85	47,20	1,35	55,52	59,14	3,62	0,87	1,05	0,18

Джерело: побудовано на основі [2]

Проведений статистичний аналіз структури власного капіталу в розрізі видів економічної діяльності за 2017 р. дозволив встановити, що з 15 видів економічної діяльності тільки за трьома (сільське, лісове та рибне господарство; освіта; надання інших послуг) спостерігається прибуткова діяльність.

Питома вага зареєстрованого капіталу у сільському, лісовому та рибному господарстві становила на 31.12.16 р. 9,71 %, а на 31.12.17 р. – 10,03 %, тобто частка зареєстрованого капіталу зросла на 0,32 пунктів структури (далі – п. с.). Додатковий капітал становив 11,98 % на 31.12.16 р. і 11,18 % на 31.12.17 р., а резервний капітал, відповідно, 6,72 % і 6,57 %. Найбільшу питому вагу займав нерозподілений прибуток 72,41 % на 31.12.16 р. і 72,99 % на 31.12.17 р.

Питома вага зареєстрованого капіталу в освіті на 31.12.16 р. 32,98 %, а на 31.12.17 р. – 32,68 %, тобто частка зареєстрованого капіталу зменшилася на 0,3 п. с. Найбільшу питому вагу в освіті займав додатковий капітал, відповідно, 19,20 % і 16,38 %, а найменшу – резервний капітал на 31.12.16 р. 3,22 %, а на 31.12.17 р. – 3,31 %.

Питома вага зареєстрованого капіталу при наданні інших видів послуг на 31.12.16 р. 45,85 %, а на 31.12.17 р. – 47,20 %, тобто частка зареєстрованого капіталу зросла на 1,35 п. с., частка додаткового капіталу займала найбільшу питому вагу на 31.12.16 р. 55,52 %, а на 31.12.17 р. – 59,14 %, причому за рік зросла на 3,62 п. с. Резервний капітал при наданні інших видів послуг становив на 31.12.16 р. 0,87 %, а на 31.12.17 р. – 1,05 % і зріс на 0,18 п. с.

Диспропорції у структурі збиткових видів економічної діяльності проявляються таким чином, наприклад, у фінансовій і страховій діяльності частка зареєстрованого капіталу у власному становила на 31.12.16 р. – 96,24 %, а на кінець 2017 р. – 86,53 % (відбулося зменшення на 9,71 п. с.), частка додаткового капіталу становила на 31.12.16 р. – 19,20 %, а на кінець 2017 р. – 16,38 % (відбулося зменшення на 2,82 п. с.), частка резервного капіталу становила відповідно 6,48 % і 5,47 % (відбулося зменшення на 1,01 п. с.).

Фонди, створені в межах додаткового капіталу, і резервний капітал мають одне джерело формування – чистий прибуток. Відмінною рисою є можливості використання коштів. Додатковий капітал спрямований на розвиток підприємства, його потужностей, підвищення продуктивності праці і передбачає створення фондів на оновлення необоротних активів, мотивацію працівників тощо і використання коштів на ці потреби. На відміну від додаткового капіталу резервний капітал формується для ліквідації ситуації погіршення фінансових показників підприємства, він досягає певного розміру і може не використовуватися роками, бо має чітке призначення – покриття збитків, виплата дивідендів за привілейованими акціями і гарантії кредиторам при ліквідації підприємства. Для прибуткових видів економічної діяльності характерне домінування у структурі власного капіталу нерозподіленого прибутку або додаткового капіталу, причому резервний капітал займає незначну питому вагу.

Відповідно до Інструкції про застосування Плану рахунків рахунок 43 «Резервний капітал» призначено для узагальнення інформації про стан та рух резервного капіталу підприємства, створеного відповідно до чинного законодавства та установчих документів за рахунок нерозподіленого прибутку. За кредитом рахунку 43 «Резервний капітал» відображається створення резервів, за дебетом - їх використання. Сальдо цього рахунку відображає залишок резервного капіталу на кінець звітного періоду. Аналітичний облік резервного капіталу ведеться за його видами та напрямками використання [5].

У дослідженні пропонується удосконалення системи аналітичного обліку резервного капіталу на підприємстві, що дозволяє розмежувати мінімально визначений законодавством рівень і суму, що перевищує мінімальний розмір. Запропоновано ввести 2 субрахунки до синтетичного рахунку 43 «Резервний капітал», зокрема, субрахунок 431 «Мінімально встановлений розмір резервного капіталу» та субрахунок 432 «Понад мінімально встановлений розмір резервного капіталу».

Запропоновану методику обліку резервного капіталу наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

*Запропонована методика обліку резервного капіталу,
виходячи з пропозицій щодо удосконалення системи аналітичного обліку*

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		дебет	кредит
1	Спрямовано частину чистого прибутку на створення встановленого законодавством мінімального розміру резервного капіталу	443 «Прибуток, використаний у звітному періоді»	431 «Мінімально встановлений розмір резервного капіталу»
2	Спрямовано частину чистого прибутку на створення встановленого законодавством резервного капіталу понад мінімальний розмір	443 «Прибуток, використаний у звітному періоді»	432 «Понад мінімально встановлений розмір резервного капіталу»
3	Використано резервний капітал для виплати дивідендів за привілейованими акціями в межах понад мінімально встановленого розміру резервного капіталу	432 «Понад мінімально встановлений розмір резервного капіталу»	671 «Розрахунки за нарахованими дивідендами»
4	Використано резервний капітал для виплати дивідендів за привілейованими акціями за рахунок мінімально встановленого розміру резервного капіталу	431 «Мінімально встановлений розмір резервного капіталу»	671 «Розрахунки за нарахованими дивідендами»
5	Використано резервний капітал для покриття збитків в межах понад мінімально встановленого розміру резервного капіталу	432 «Понад мінімально встановлений розмір резервного капіталу»	442 «Непокриті збитки»
6	Використано резервний капітал для покриття збитків за рахунок мінімально встановленого розміру резервного капіталу	431 «Мінімально встановлений розмір резервного капіталу»	442 «Непокриті збитки»

Отже, розмежування в бухгалтерському обліку резервного капіталу, регламентованого чинним законодавством та понад цей розмір, дозволить контролювати дотримання законодавчих приписів та планувати в подальших звітних періодах напрями розподілу прибутку. Наведені пропозиції також сприятимуть розширенню інформаційного простору бухгалтерського обліку, створюючи необхідні передумови для реалізації стратегічних ініціатив, а також підвищуватимуть ефективність стратегічного моніторингу резервної системи підприємства.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведений статистичний аналіз структури власного капіталу в розрізі видів економічної діяльності за 2017 р. дозволив встановити, що з 15 видів економічної діяльності тільки за трьома (сільське, лісове та рибне господарство; освіта; надання інших послуг) спостерігається прибуткова діяльність. Для прибуткових видів економічної діяльності

характерне домінування у структурі власного капіталу нерозподіленого прибутку або додаткового капіталу, причому резервний капітал займає незначну питому вагу.

Діючи підходи до організації бухгалтерського обліку резервного капіталу не враховують проблемні питання, пов'язані з відображенням в обліку його мінімального регламентованого розміру і суми, що його перевищує. Удосконалено систему аналітичного обліку резервного капіталу, що дозволяє розмежувати мінімально визначений законодавством рівень і суму, що перевищує мінімальний розмір. Запропоновано ввести два субрахунки до синтетичного рахунку 43 «Резервний капітал», зокрема, 431 «Мінімально встановлений розмір резервного капіталу» та 432 «Понад мінімально встановлений розмір резервного капіталу».

Перспективами подальших досліджень є удосконалення методики обліку додаткового капіталу як інструменту інформаційної підтримки прийняття стратегічних рішень на підприємстві, зокрема, із використанням інструментарію стратегічного інжинірингу, що сприятиме вирішенню проблеми ефективного управління вартістю підприємства в контексті розвитку механізмів управління його резервною системою.

Список використаної літератури:

1. Financial Statement Fraud Detection of Ukrainian Corporations on the Basis of Beneish Model / *S. Lehenchuk, T. Mostenska, H. Tarasiuk etc.*; in *B. Alareeni, A. Hamdan, I. Elgedawy.* (eds) // *The Importance of New Technologies and Entrepreneurship in Business Development: In The Context of Economic Diversity in Developing Countries ICBT 2020: Lecture Notes in Networks and Systems.* – 2021. – Vol. 194. – P. 1341–1356.
2. Власний капітал підприємств за видами економічної діяльності; станом на 31 грудня 2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Грицино О.М. Управління резервним капіталом на підприємствах України / *О.М. Грицино* // *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки.* – 2015. – Вип. 13 (2). – С. 124–127.
4. Демська Ю.В. Теоретичні та організаційні аспекти внутрішнього контролю резервів капіталу підприємств / *Ю.В. Демська* // *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу.* – 2020. – Вип. 2. – С. 18–23.
5. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій; за станом на 18.03.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99>.
6. Коваль Л.В. Резервний капітал як внутрішній страховий фонд підприємства: формування та облік / *Л.В. Коваль* // *Економічні науки. Сер.: Економіка та менеджмент.* – 2012. – Вип. 9 (2). – С. 193–198.
7. Пилипенко Л.М. Організація і методика оцінювання резервів капіталу в бухгалтерському обліку / *Л.М. Пилипенко, Ю.В. Демська* // *Облік і фінанси.* – 2019. – № 1. – С. 63–70.
8. Рентабельність операційної та всієї діяльності підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства за 2010–2019 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. Савчук Т.В. Резервний капітал: економіко-правове забезпечення формування і використання / *Т.В. Савчук, І.М. Негрич, С.А. Побігун* // *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка.* – 2018. – Вип. 1. – С. 436–441.
10. Стацук О.В. Проблеми формування та оцінки резервного капіталу підприємств / *О.В. Стацук, М.В. Кучерук* // *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Економіка.* – 2011. – Вип. 18. – С. 243–248.

References:

1. Lehenchuk, S., Mostenska, T., Tarasiuk, H., Polishchuk, I. and Gorodysky, M. (2021), «Financial Statement Fraud Detection of Ukrainian Corporations on the Basis of Beneish Model», in Alareeni, B., Hamdan, A., Elgedawy, I. (eds), *The Importance of New Technologies and Entrepreneurship in Business Development: In The Context of Economic Diversity in Developing Countries ICBT 2020*, Lecture Notes in Networks and Systems, Vol. 194, pp. 1341–1356.
2. «Vlasnyi kapital pidpriemstv za vydamy ekonomichnoi diialnosti stanom na 31 hrudnia 2017 roku», [Online], available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Grycyno, O.M. (2015), «Upravlinnja rezervnym kapitalom na pidprijemstvah Ukrainy», *Naukovyj visnyk Hersons'kogo derzhavnogo universytetu, Serija Ekonomichni nauky*, Vol. 13 (2), pp. 124–127.
4. Dems'ka, Ju.V (2020), «Teoretychni ta organizacijni aspekty vnutrishn'ogo kontrolju rezerviv kapitalu pidpriemstv», *Problemy teorii ta metodologii buhgalters'kogo obliku, kontrolju i analizu*, Vol. 2, pp. 18–23.
5. «Instrukcija pro zastosuvannja Planu rahunkiv buhgalters'kogo obliku aktyviv, kapitalu, zobov'jazan' i gospodars'kyh operacij pidpriemstv i organizacij», za stanom na 18.03.2014, [Online], available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99>
6. Koval', L.V. (2012), «Rezervnyj kapital jak vnutrishnij strahovyj fond pidpriemstva: formuvannja ta oblik», *Ekonomichni nauky, Ser. Ekonomika ta menedzhment*, Vol. 9 (2), pp. 193–198.
7. Pylypenko, L.M. and Dems'ka, Ju.V. (2019), «Organizacija i metodyka ocinjuvannja rezerviv kapitalu v buhgalters'komu obliku», *Oblik i finansy*, Vol. 1, pp. 63–70.

8. «Rentabel'nist' operacijnoi' ta vsijej' dijal'nosti pidpryjemstv za vydamy ekonomichnoi' dijal'nosti z rozpodilom na velyki, seredni, mali ta mikropidpryjemstva za 2010–2019 roky», [Online], available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>
9. Savchuk, T.V., Negrych, I.M. and Pobigun, S.A. (2018), «Rezervnyj kapital: ekonomiko-pravove zabezpechennja formuvannja i vykorystannja», *Naukovyj visnyk Uzhorods'kogo universytetu, Serija Ekonomika*, Vol. 1, pp. 436–441.
10. Stashhuk, O.V. and Kucheruk M.V. (2011), «Problemy formuvannja ta ocinky rezervnogo kapitalu pidpryjemstv», *Naukovi zapysky Nacional'nogo universytetu «Ostroz'ka akademija», Serija Ekonomika*, Vol. 18, pp. 243–248.

Легенчук Сергій Федорович – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри інформаційних систем в управлінні та обліку Державного університету «Житомирська політехніка».
<http://orcid.org/0000-0002-3975-1210>.

Наукові інтереси:

- розвиток теорії і методології бухгалтерського обліку;
- позитивна теорія бухгалтерського обліку;
- бухгалтерський облік нематеріальних активів.

Поліщук Ірина Романівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри інформаційних систем в управлінні та обліку Державного університету «Житомирська політехніка».

Наукові інтереси:

- методологія стратегічного аналізу;
- обліково-аналітичне забезпечення складання інтегрованої звітності;
- облікове забезпечення розвідки та оцінки запасів корисних копалин.

Стаття надійшла до редакції 20.07.2021.